

ГАБЕЛЬ МАРГАРИТА ОРЕСТІВНА

Габель Маргарита Орестівна (1(13).11, за іншими даними 31.10 (12.11). 1893, Харків – 5.02.1981, Харків) – український учений-літературознавець, книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, педагог вищої школи, бібліотекар, керівник книгознавчої групи (1934–1939), завідувачка відділу стародруків, рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (1940–1941, 1944–1949); кандидат філологічних наук (1940), доцент (1940).

Народилася у русифікованій польській сім'ї, батько – Орест (Орест-Октавіан) Мартинович Габель, мати – Августина Станіславівна, народжена Сінкєвіч, обидва – активні учасники визвольного руху в Російській імперії у 1870–1880 роках, працівники Харківської громадської бібліотеки.

У 1912 р. закінчила Харківську жіночу гімназію Покровської та Уляшової і поступила на історико-філологічний факультет Харківських вищих жіночих курсів (з 1919 р. були об'єднані з університетом), закінчила історичне (1916) та словесне (1919) відділення; свідоцтво про успішне закінчення університету 1919 р. – за підписами голови екзаменаційної комісії М. Ф. Сумцова та секретаря комісії О. І. Білецького.

З 1920 р. працювала у Харківському університеті, в різних інституціях, що були створені на його основі: у 1921–1925 рр. була асистентом кафедри історії російської літератури та за сумісництвом – бібліотекарем кабінету літератури, у 1922–1925 рр. – аспірантом науково-дослідної кафедри історії європейської культури Харківського інституту народної освіти (ХІНО), у 1925–1929 рр. – науковим співробітником тієї ж кафедри і кафедри письменства (літературознавства), викладачем історії російської та

західноєвропейської літератури на кафедрі літературознавства, з 1929 р. – доцентом кафедри історії російської літератури ХІНО, у 1930–1931 рр. – доцентом кафедри історії літератури Інституту професійної освіти. Викладала також на робітничих факультетах при Харківському технологічному інституті та Харківській обласній спілці профспілок (1922–1925), а після тривалої перерви у педагогічній діяльності, у 1938–1941 рр. працювала доцентом одночасно у Харківському державному педагогічному інституті та Харківському державному університеті. М. О. Габель, учениця видатного українського філолога О. І. Білецького, сформувалася як високопрофесійний педагог вищої школи, літературознавець-русист; основним об'єктом її досліджень була російська література XVIII–XIX ст. та фольклор. 1940 р. М. О. Габель захистила кандидатську дисертацію, присвячену ідейно-художнім особливостям «Історії одного міста» М. Є. Салтикова-Щедріна.

У 1931–1932 рр. завідувала бібліографічно-книгознавчою бібліотекою Української книжкової палати, у 1932–1933 рр. – бібліотекою кабінету іноземної освіти Українського науково-дослідного інституту педагогіки. З 1929 р. (з перервами) працювала у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка (ХДНБ): завідувачкою іноземного відділу (1929–1930), з грудня 1933 р. консультантом-бібліографом та книгознавцем. М. О. Габель стала ініціатором поновлення систематичної роботи із формування та зберігання колекцій бібліотечних раритетів (що було розпочато у 1900-х роках і припинено наприкінці 1910-х років). У 1934 р. М. О. Габель очолила книгознавчу групу відділу зберігання фондів, у звітах бібліотеки вперше з'являється підрозділ «Робота з книжковими цінностями». Пошукова робота цієї групи у 1934–1936 рр. супроводжувалася науковим описом виявлених пам'яток, визначилися три основні напрямки її діяльності: історичний (виявлення у фондосховищі, опис і каталогізація стародруків, «історико-революційних видань», книг з автографами видатних діячів науки і

культури); мистецтвознавчий (опис поліграфічних шедеврів, ілюстрованих та інших художньо оформлених видань); краєзнавчий (формування колекції харківського друку). Для новоутвореного фонду книжкових пам'яток було виділено ізольовану територію у фондосховищі. 1936 р. книгознавчу групу було переведено до науково-методичного відділу бібліотеки. Набули розвитку нові форми роботи, серед яких – історико-книгознавче вивчення складу сформованих колекцій, пошук та науковий опис рукописних пам'яток, виконання довідок з історії книжкової культури різних епох, підготовка експозицій з колекцій рідкісних та цінних видань, підготовка та проведення книгознавчих «лекцій-виставок» та екскурсій до фондосховища. М. О. Габель розроблялись теоретико-книгознавчі питання, зокрема – критеріїв книжкової рідкості та цінності.

Книгознавцями ХДНБ під керівництвом М. О. Габель було створено корпус наукових описів вітчизняних та іноземних стародруків, інших пам'яток друку та писемності, закладено основи системи карткових каталогів рідкісних книг (алфавітного, систематичного та хронологічного) і спеціалізованих картотек (рукописних книг та архівних матеріалів, ілюстрованих видань, портретів та ілюстрацій у рідкісних виданнях, нелегальних видань та друків, заборонених царською цензурою; друків доби Великої французької революції, рідкісних харківських видань та ін.). М. О. Габель була організатором кількох великих книжкових виставок у ХДНБ, де експонувалися, поміж інших видань, і раритети бібліотеки. Найбільш масштабною серед цих експозицій була Пушкінська виставка 1937 р. (керівник-організатор – М. О. Габель, організатори – С. М. Ставровський та Г. В. Фрізман).

У січні 1940 р. книгознавчу групу науково-методичного відділу було реорганізовано у самостійний підрозділ бібліотеки – відділ старого друку та рідкісних видань. (У документації ХДНБ того часу трапляються й інші

формулювання назви: відділ стародруків та музейної книги, відділ рідкісних видань і рукописів.) До штату відділу увійшло три наукових співробітники та старший бібліотекар, завідувачем призначено М. О. Габель. Головним науковим завданням нового підрозділу, як воно сформульовано у плані роботи відділу на 1940 р., було «вивчення фондів ДНБК з боку їх цінності – історичної, художньої, книгознавчої». Основні напрямки роботи книгознавчої групи набули подальшого розвитку в діяльності відділу: формування та збереження колекцій стародруків, рідкісних та цінних видань; експертиза («встановлення рідкості та унікальності») та опис книжкових пам'яток; виявлення й опис видань, заборонених царським урядом (підцензурних і безцензурних), вивчення та опис книжкової графіки, виявлення й опис пам'яток регіонального (харківського) друку, створення відповідних картотек; опис та каталогізація документів рукописного фонду бібліотеки; інформаційно-довідкова та екскурсійна робота. Розроблено було й управлінську та технологічну документацію, починаючи з положення про відділ і завершуючи інструкціями, серед останніх – інструкція з опису кирилических стародруків, інструкція з опису стародруків латиною, інструкція з опису та каталогізації рукописних книг і архівних документів, інструкція з опису портретів та ілюстрацій у стародруках та рідкісних виданнях. Розроблялись і перспективні плани роботи відділу, зокрема: з підготовки постійних книгознавчих експозицій, підготовки видань і публікацій за матеріалами сформованих колекцій, що наближало цей бібліотечний підрозділ до наукової інституції музейного типу. Відповідно у проєкті розширення бібліотеки 1939 р., розробленому О. М. Бекетовим, присутній «Музей старовинної книги».

М. О. Габель брала участь у розробці десяткової класифікації для педагогічних бібліотек, активно працювала як бібліограф. Вийшли друком підготовлені нею бібліографічні покажчики публікацій, присвячених творчості О. С. Пушкіна (1937, у співавторстві) та Л. М. Толстого (1936). Під

редакцією М. О. Габель опублікований бібліографічний покажчик «Русские писатели XIX века о Т. Г. Шевченко» (1941).

Під час війни, з вересня 1941 р. М. О. Габель перебувала в евакуації, у 1942–1943 рр. працювала бібліографом у Державній бібліотеці ім. М. Г. Чернишевського Киргизької РСР (нині – Національна бібліотека Киргизької Республіки ім. А. Осмонова у м. Бішкек), у 1943–1944 рр. – доцентом кафедри літератури Чкаловського педагогічного інституту (нині – Оренбурзький державний педагогічний університет, РФ). Після повернення з евакуації, з липня 1944 р. проводила науково-викладацьку роботу в Харківському державному педагогічному інституті, на посаді доцента кафедри російської літератури.

1944 р. М. О. Габель було поновлено на посаді завідувачки вказаного відділу в ХДНБ, під її керівництвом повністю реконструйовано й упорядковано фонд рідкісних видань і рукописів, продовжено роботу з розширення й історико-книгознавчого дослідження складу колекцій. Серед напрямків роботи кінця 1940-х – початку 1950-х років – розкриття колекцій українських видань XVIII – першої половини XIX ст., каталогізація цих зібрань. Більш систематичного характеру набула робота з формування колекцій прижиттєвих видань класиків світової науки та літератури. Було складено картотеку втрачених у 1941–1943 рр. книжкових пам'яток. Регулярно проводилися організовані М. О. Габель методичні семінари з питань вивчення та опису стародруків і рідкісних видань.

У 1949 р., під час організованої сталінськими ідеологами «боротьби з безрідними космополітами», М. О. Габель було звільнено з Харківського державного педагогічного інституту з формулюванням: «за пропаганду буржуазної естетсько-формалістичної методології й за пропаганду антипатріотичного наклепу на російський народ в роботі «Эртель и Тургенев»...» (ХДНБ. Арх. фонди. Ф. 4. Шифр К4-82-329. Тека 1. Арк. 17),

після чого вона була вимушена звільнитися «за власним бажанням» з ХДНБ. М. О. Габель домоглась відновлення на посаді в інституті (за рішенням Міністерства освіти УРСР наказ ректора про її звільнення було скасовано, М. О. Габель було лише оголошено «догану»), однак, свою подальшу науково-педагогічну діяльність вона пов'язала із Державним бібліотечним інститутом (нині – Харківська державна академія культури), де того ж 1949 р. її було прийнято за конкурсом на посаду доцента кафедри літератури та мов; працювала до виходу на пенсію у 1963 р. За спогадами колишніх її студентів, була чудовим лектором і педагогом, багато часу приділяла роботі з молоддю, керуючи роботою аспірантів та студентського наукового гуртка. Була також постійним членом і організатором засідань Клубу книголюбів при Центральному лекторії Харкова.

М. О. Габель – автор численних літературознавчих публікацій, зокрема в академічному продовжуваному виданні «Литературное наследство»; один з наукових коментаторів видання «Полное собрание сочинений и писем И. С. Тургенева» (Т. 6. Москва ; Ленінград, 1963). Підготувала докторську дисертацію «Творчество И. С. Тургенева 1840–1860-х гг. и литературное движение его времени» (1960-і роки; не захищена). Є автором бібліотекознавчих та книгознавчих розвідок. Створена М. О. Габель архівна колекція з історії Харківської громадської бібліотеки – ХДНБ увійшла до її особового фонду в цій книгозбірні.

Праці

1. Вопрос о международной десятичной классификации в русской литературе // Путь к коммунизму. 1922. № 8/9. С. 90–105.
2. Изображение внешности лиц : [гл. 4 в работе: Белецкий А. И. В мастерской художника слова] // Вопросы теории и психологии творчества. Харьков, 1923. Т. 3. С. 190–212.
3. «Песнь торжествующей любви» Тургенева : опыт анализа // Творческий путь Тургенева : сб. ст. Петербург, 1923. С. 202–225.

4. «Три встречи» Тургенева и русская повесть 30–40-х годов XIX века // Русский романтизм : сб. ст. Ленинград, 1927. С. 115–150.
5. Формы диалога в бытине // Наукові записки Науково-дослідної катедри історії української культури. Харків, 1927. № 6. С. 315–328.
6. Литературное наследство Я. Б. Княжнина : обзор // Литературное наследство. Москва, 1933. Т.9–10. С. 359–368.
7. «История одного города» М. Е. Салтыкова-Щедрина // Учёные записки / Харьк. гос. пед. ин-т. Харьков, 1940. С. 61–93.
8. Роман Тургенева «Дворянское гнездо» в общественно-политической и литературной борьбе конца 50-х годов // Учёные записки / Харьк. гос. библ. ин-т. Харьков, 1956. Вып. 2. С.199–246.
9. Вопросы изучения творчества И. С. Тургенева. Харьков, 1959. 69 с.
10. Первая повесть И. С. Тургенева «Андрей Колосов» : (в поисках нового героя) // Учёные записки / Харьк. гос. библ. ин-т. Харьков, 1961. Вып. 5: Вопросы литературы. С.135–159.
11. Рудин : [комментарий] // Тургенев И. С. Полное собрание сочинений и писем. В 28 т. Москва ; Ленинград, 1963. Т. 6. С. 557–584.
12. «Дневник лишнего человека» : об авт. оценке героя // Тургеневский сб.: материалы к Полн. собр. соч. и писем И. С. Тургенева. Москва ; Ленинград, 1966. Т. 2. С.118–126.
13. Творческая история романа «Рудин» // Литературное наследство. Москва, 1967. Т. 76. С. 9 –70.
14. Академік О. І. Білецький про міжслов'янські літературні зв'язки // Слов'янське літературознавство і фольклористика : респ. міжвід. зб. Київ, 1970. Вип. 5. С. 3 –16.
15. Харьковский клуб любителей книги // Книга: исследования и материалы. Москва, 1973. Сб. 27. С. 178–188.

16. Академик Александр Иванович Белецкий как библиофил и книговед // Книга : исследования и материалы. Сб. 34. Москва, 1977. С. 116 – 135. В соавт. с И. Я. Кагановым.

Джерела

1. Габель Маргарита Орестівна // Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.) : матеріали до біобібліогр. слов.) / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 89.

2. Гофф И. Подруги матери моей : три судьбы // Октябрь. 1988. № 7. С. 138–157. Один из мемуарных очерков – «Маргарита Орестовна» – о М. О. Габель.

3. 25-ый подъезд / сост.: М. И. Каганов, В. М. Конторович, Л. Г. Фризман. Харьков, 2011. 66 с.

4. Исаенко О. Я. Документы из истории Харьковской общественной библиотеки – ХГНБ им. В. Г. Короленко в личном фонде М. О. Габель // Короленківські читання 2013. Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону : матеріали ХVІ Міжнар. наук.-практ. конф, Харків, 24 жовт. 2013 р. У 2 ч. Харків, 2014. Ч. 2. С. 227–234.

5. Лосієвський І. Я. Діяльність книгознавчої групи ХДНБ ім. В. Г. Короленка у 1934–1949 рр. : («габелєвський період») // Від ХІХ до ХХІ століття: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12–14 жовт. 2011 р. Харків, 2011. С. 101–107.

6. Лосієвський І. Я. Напроти течії // Бібліотека в історичному просторі трьох епох : до 125-річчя Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : нариси. Харків, 2011. С. 116–131.

7. Раскіна Т. С. Штрихи до портрета М. О. Габель : до 100-річчя з дня народж.) // Культура України : зб. ст. / Харків. держ. ін-т культури. Харків, 1994. Вип. 2. С.143–155. На с. 152–155: списки публікацій з

літературознавства та фольклору і неопублікованих праць М. О. Габель, а також підготовлених нею або за її участю бібліографічних покажчиків.

8. Фризман Л. Г. В кругах литературоведов : мемуар. очерки. Киев, 2017. С. 136–138.

9. Шевельов Ю. В. (Шерех Юрій). Я – мене – мені... (і довкруги) : спогади. І. В Україні / упоряд.: С. Вакуленко, О. Савчук. Харків ; Нью-Йорк, 2017. 728 с. (за імен. покажч.).

10. Шоломова С. Б. Библиотечковедческие, книговедческие и библиографоведческие источники в коллекции архивных документов и личных архивных фондах ХГНБ // Колекції пам'яток писемності та друку в бібліотечних фондах України : проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від. рідкіс. вид. і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Харків, 2003. С. 86–96.

11. Шоломова, С. Б. Харківська громадська : [бібліотечна династія Габелів] // Вітчизна. 1986. № 9. С. 188–190.

12. ДАХО. Ф. Р-6121. Спр. 6. Арк. 88 ; Ф. Р-6121. Спр. 52. Арк. 92 – 104.

13. ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Особові фонди. Ф. 4 (М. О. Габель).

14. Харківська державна академія культури. Архів. Особиста справа М. О. Габель.

Лосієвський Ігор Якович

Статтю створено 18.02.2020